

Nowy ateizm – nowa ewangelizacja. Rozmowy o moralności na dziedzińcu pogan

Relacja z ogólnopolskiego spotkania naukowego Stowarzyszenia Teologów Moralistów, które odbyło się w dniach 18–19 czerwca 2012 r. w Niepokalanowie

Bł. Jan Paweł II, diagnozując w encyklice *Ecclesia in Europa* sytuację na Starym Kontynencie, trafnie zauważył, że *europejska kultura sprawia wrażenie „milczącej apostazji” człowieka sytego, który żyje tak, jakby Bóg nie istniał* (nr 9). Nowy sposób życia współczesnego człowieka stał się dla papieża okazją do wezwania wspólnoty Kościoła do podjęcia dzieła nowej ewangelizacji. Działalność tę kontynuuje także Benedykt XVI. Ustanowił on dykasterię, której celem jest inspirowanie i koordynowanie działań związanych z nową ewangelizacją, oraz zwołał synod jej poświęcony.

Członkowie Stowarzyszenia Teologów Moralistów, mając świadomość, że teologia jest w służbie wiary Kościoła i winna wspierać Magisterium m.in. przez formułowanie nowych sposobów argumentacji, swoje doroczne ogólnopolskie spotkanie naukowe poświęcili zagadnieniom nowego ateizmu i nowej ewangelizacji. Zjazd Stowarzyszenia odbył się w dniach 18–19 czerwca 2012 r. we franciszkańskim klasztorze w Niepokalanowie.

Symposium rozpoczęło się mszą św., której przewodniczył ks. bp prof. dr hab. Józef Wróbel (KUL). W homilii zwrócił uwagę na to, że często chrześcijanin znajduje się na *dziedzińcu pogan*. Nawiązując do historii z 1 sierpnia 1941 r., przedstawił cztery narożniki owego dziedzińca wyznaczone przez następujące postacie: o. Maksymilian Kolbego, Franciszka Gajowniczkę, więźniów i hitlerowców.

Otwierając doroczne sympozjum, przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Moralistów ks. prof. dr hab. Ireneusz Mroczkowski (UKSW) podkreślił, że św. Maksymilian, jako twórca Niepokalanowa, uczy pryncypialności i świadectwa miłości. Słowo do uczestników skierował też o. prof. dr hab. Grzegorz Bartosik, dziekan Wydziału Teologicznego UKSW, który ukazał o. Kolbego jako ewangelizatora głoszącego Jezusa Chrystusa poprzez misje i media.

Pierwszym prelegentem był prof. dr hab. Piotr Gutowski (KUL), który wygłosił wykład *Epistemologiczno-etyczne podstawy nowego ateizmu*, ukazując go jako nurt myślowy odwołujący się przede wszystkim do poglądów R. Dawkinsa, Ch. Hitchensa, D. Denneta i S. Harrisa, który ukształtował się w pierwszym dziesięcioleciu XXI w. Rozprzestrzenia się on szybko dzięki filmom, debatom i książkom, które są tłumaczone także na język polski, niezwykle szybko. Genezy tego zjawiska należy upatrywać w kontynuacji skrajnych form ateizmu scjentystycznego, reakcji na wpływy religii i fundamentalizm oraz chęci wyzwolenia z błędnych przekonań, szkodliwych praktyk i zniewoleń. Głównymi jego tezami są negacja przekonań religijnych i potępienie ich, zwalczanie zarówno religijnego fundamentalizmu, jak i liberalizmu oraz odrzucenie sceptycyzmu, agnostycyzmu i relatywizmu.

U epistemologicznych podstaw nowego ateizmu leży teoria ewolucji, która jest kluczem do jego zrozumienia. Wartość mają jedynie dowody z nauk, takich jak: biologia, fizyka, historia i nauki społeczne. W ostatnim czasie obserwuje się znaczny wzrost znaczenia kognitywistyki i neuronauk. Nowy ateizm stoi też na stanowisku, że przekonania religijne są konkurencją dla wiedzy naukowej.

Prelegent przedstawił również kwestie etyczne związane z nowym ateizmem. Zachowania moralne są zrozumiałe i ewolucyjnie korzystne, lecz ideały moralne winny być dostosowywane do wiedzy naukowej, co prowadzi też do krytyki moralnego przesłania Pisma Świętego. Według twórców nowego ateizmu, respektuje on wolność człowieka. W celu jej utrzymania należy zminimalizować wpływ religii na formowanie dzieci.

Ks. prof. dr hab. Ignacy Bokwa (UKSW) w referacie *Ewangelizacja tęsknot na dziedzińcu pogan* przypomniał, że Jan Paweł II wzywał często do nowej ewangelizacji. Zachęty te były spowodowane nowymi zjawiskami, w tym także nowym ateizmem. Prelegent podkreślił konieczność wsłuchania się w nowy ateizm, w którym da się zauważyć dwa zjawiska: tęsknotę za sensem i tęsknotę za autentyczną nadzieją związaną z ostatecznym spełnieniem. Odpowiedzią Kościoła winno być głoszenie chrześcijańskiego paradygmatu sensu, czyli zespołu przekonań i zasad postępowania pozwalających ukierunkować sposób życia oraz nadziei powszechnego zbawienia, bowiem niewierzący też jest bratem, dla którego trzeba pragnąć zbawienia. W wystąpieniu ukazano także areopagi nowej ewangelizacji, do których należą rodzina, edukacja, praca, media oraz życie społeczno-polityczne.

Istotnym walorem tego sympozjum było zaproszenie gości z zagranicy, by podzielili się swoimi obserwacjami i refleksjami na temat ateizmu. Pierwszym z nich był ks. dr Thomaš Petraček (Uniwersytet Karola w Pradze,) który wygłosił wykład *Nauczanie moralne Papieży i czeszy ateistów – od Piusa XII do Benedykta XVI*. Zwrócił uwagę, że sytuacja Kościoła w Czechach była o wiele trudniejsza niż w Polsce, a walka z nim przybierała różne formy. W swoim przedłożeniu wskazał głównych czeskich ateistów oraz scharakteryzował ich poglądy będące reakcją na oficjalne nauczanie Kościoła. Podkreślił, że na szczególny opór napotyka nauczanie moralne dotyczące zwłaszcza małżeństwa i antykoncepcji. Czesi jednak poszukują wartości i sensu życia, co potwierdza wzrastająca liczba dorosłych proszących o chrzest.

Ks. prof. Eberhard Tiefensee (Uniwersytet w Erfurcie) w wykładzie *Religijny indyferentyzm jako wezwanie i szansa* ukazał fenomen indyferentyzmu, który dotyka Niemców w większym stopniu niż niewiara. Podczas gdy ateizm lub agnostycyzm są określonymi stosunkami do rzeczywistości nadprzyrodzonej, o tyle indyferentyzm stanowi całkowitą obojętność wobec tego, co ponadziemskie. Kościół, a w nim szczególnie teologowie moralisci, winien rozumieć przyczyny oraz szukać środków zaradczych. Prelegent na zakończenie swego przedłożenia przedstawił także teoretyczne podstawy strategii misjonarskich.

Wykład *Odbudowa moralności w społeczeństwie postkomunistycznym* miała wygłosić dr Halyna Krysthal (Uniwersytet Lwowski). Z przyczyn losowych nie dojechała jednak na sympozjum, a jej referat został odczytany przez ks. dr. hab. Piotra Kieniewicza (KUL). Jego treści zostały uporządkowane według paradygmatu: widzieć, oceniać, działać. Ukrainę dotyka proces laicyzacji będący efektem działalności komunistycznej i walki z religią, która przybierała postać ateizacji i eksterminacji. Zjawisko to jednak, ze względu na zróżnicowanie społeczeństwa, w różnym stopniu dotyka poszczególne regiony. Najbardziej zauważalnym problemem jest kryzys rodziny, który przejawia się w rosnącej liczbie rozwodów, tendencji do akceptacji innych form związków, rozwiązłości seksualnej, mentalności aborcyjnej oraz popularności antykoncepcji i klinik reprodukcyjnych. Nie mniej istotnym problemem jest także kryzys społeczeństwa, którego przejawami są korupcja i zakłamanie, nieodpowiedzialne podejście do pracy, problemy z uczciwością, pasywność obywatelska oraz konsumizm i pogoń za zyskiem. W odbudowie moralności wielką rolę ma Kościół. Sytuacja społeczna jest bowiem okazją do podjęcia nowej ewangelizacji. Należy zatem nauczać prawd wiary i praktyki życia chrześcijańskiego oraz szerzyć naukę społeczną Kościoła.

Drugi dzień spotkania rozpoczął się mszą św., którą celebrował ks. bp prof. dr hab. Andrzej Dziuba (UKSW). W homilii ukazał Eucharystię jako źródło komunii z Chrystusem i pomiędzy ludźmi oraz zadanie budowania tej wspólnoty. Następnie rozpoczęły się obrady, które obejmowały dwa wykłady i dyskusję panelową.

Ks. dr Jarosław Sobkowiak (UKSW) wygłosił referat *Duchowość bez Boga a życie „jakby Bóg był”*. Zdefiniował on duchowość jako życie życia i miejsce stawiania egzystencjalnych pytań. W takim ujęciu można więc mówić o duchowości z Bogiem i bez Boga. Następnie prelegent omówił życie „jakby Boga nie było”, które według Jana Pawła II jest tylko pozornie prostsze. Odwołał się także do twierdzeń André Comte-Sponville’a, który umiejscowił człowieka między dwoma skrzydłami religijności i niereligijności. Istnienie Boga jako twierdzenie ontologiczne przerasta człowieka. Inaczej ma się sprawa z twierdzeniem o istnieniu religii jako opinii socjologicznej. Tego rodzaju duchowość jest więzią opartą na wierności, czyli na tym, co pozostało po utracie wiary. Istotną rolę odgrywa w niej grzeszność pojmowana na wzór kantowskiego imperatywu. Z drugiej strony, chrześcijanie budujący swoje życie na Bogu winni przezwycięzać ograniczenia nakładane na rozum, które próbują sprowadzić go do tego, co doświadczalne. Zdaniem ks. Sobkowiaka, Europa nie dokonała jeszcze wyboru życia z Bogiem lub bez Niego, lecz wciąż przed nim stoi.

Prof. dr hab. Paweł Łuków (UW) wygłosił referat *Czego wierzący może nauczyć się od niewierzącego o moralności?* Jego zdaniem, moralność bez podstaw religijnych nie jest gorzej ugruntowana, bowiem etyka postępowania nie opiera się na teoretycznych założeniach. Prelegent poddał krytyce twierdzenie, że bez religii nie ma moralności. Można o nim mówić w dwóch aspektach. Podejście fundamentalne opiera się na założeniu, że nie można żywić przekonań o tym, co dobre i słuszne bez przekonań religijnych. Aspekt dydaktyczny zakłada natomiast, że religia jest jedynym kontekstem dotarcia do przekonań moralnych.

Ostatnim punktem programu była dyskusja panelowa *Nowa ewangelizacja jako odpowiedź na wyzwania nowego ateizmu*. Prowadził ją ks. prof. dr hab. Sławomir Nowosad (KUL), a udział wzięli: ks. dr hab. Stanisław Skobel (UKSW), o. dr Andrzej Pryba (UAM) i ks. dr hab. Konrad Glombik (UO). W wymianę poglądów włączyło się także wielu uczestników sympozjum. W wypowiedziach przewijało się twierdzenie, że nowa ewangelizacja wpisuje się w jedną misję Kościoła, która jest realizowana także przez misje *ad gentes* i duszpasterstwo

prowadzone w celu uzyskania dynamiki życia duchowego. Wskazano też, że niewiara jest pewnym sposobem zaspokajania potrzeb, choć nie zawsze można ją utożsamić z hedonizmem. Konieczne jest także świadectwo życia chrześcijan, zarówno duchownych, jak i świeckich, które powinny przybierać również formy zorganizowane.

W trakcie spotkania naukowego odbyło się także również zebranie Stowarzyszenia Teologów Moralistów, które przyjęło sprawozdanie z działalności oraz sprawozdanie finansowe. Dyskutowano także nad tematyką przyszłorocznego spotkania. Wśród zgłaszanych propozycji dominowały kwestie związane z życiem politycznym i sprzeciwem sumienia. Podczas trwania sympozjum prezentowane były nowe publikacje z zakresu teologii moralnej, które także można było zakupić.

Ogólnopolskie spotkanie naukowe, oprócz możliwości pogłębienia wiedzy na temat współczesnych wyzwań, było okazją do integracji polskiego środowiska teologów moralistów, a także poznania wykładowców teologii moralnej z różnych ośrodków.

Ks. Krzysztof Smykowski